

הערות על סדר הרמב"ם

הל' שמיטה ויובל

פרק א-ז

מאת

מרן הגאון

רבי אברהם אלקנה כהנא שפירא זצ"ל

ראש ישיבת "מרכז הרב"

ניסן תשע"ה

תדפיס מ"נצני ארץ" יט

הערות על סדר הרמב"ם הל' שמיטה ויובל

פ"א — פ"ז¹

פ"א ה"א

מצות עשה לשבות בשנה שביעית מעבודת הארץ.

מבואר בירושלמי אילן בתוך הבית פטור ממעשרות. ולשביעית ספק².

בדין בית נראה די"ל שזה רק כשהיה בית ונטע שם. אבל נטע ואח"כ סיכך ע"ז במקרה, אין זה בית שפוט³.

שם במל"מ:

גרסינן בירושלמי וכו' גרסינן בתוספתא פ"ג דפאה הנוטע כרם להקדש פטור מן הערלה ומן הרבעי ומן העוללות וחייב בשביעית. והנה דין הערלה פשוט משום דכתיב לכם יצא הקדש שאינו משלכם וכו' אך מאי דתני וחייב בשביעית לא ידעתי טעמא דמילתא. שוב ראיתי בירושלמי ספ"ז דפאה שהביאו תוספתא הלזו וכו' וכעת לא ראיתי לרבינו שהביא דינים אלו דשביעית.

(א) בירושלמי פאה פ"ז ה"ז: "הנוטע כרם להקדש וכו' חייב בשביעית. ר"ז בשם רבי יוחנן "ושבתה הארץ שבת לד" דבר שהוא

1. ההערות נכתבו ברובם ע"י הרב מיכאל לוצקי ונהוראי אדרעי.

2. ע"י ירושלמי ערלה (פ"א ה"ב) שלגבי מעשרות פטור (והרמב"ם מעשר פ"א ה"י כ' ויראה לי שחייב במעשרות מדבריהם), ולגבי שביעית ספק. ובפאה"ש סי' כ' סק"ד הביא ספק זה ובבית ישראל שם סקנ"ב כ' שלפי הכרעת הגר"א ששביעית בזה"ז דרבנן יש להקל בספק זה. ור' גם בשבת הארץ פ"א ה"ג, ואכמ"ל.

3. ר' גם בשבת הארץ בקונט"א ג' (מה שהביא לחלק בין נטוע מתחילתו בגילוי לבין נטוע מתחילתו בבית, ע"ש).

(ג) וכע"ז יש לבאר במה שתמהתי בסנהדרין (קיא ע"ב) דבעיר הנדחת קדשין יפדו, ומבואר בר"מ הל' ע"ז פ"ד ה"ג דאחר פדיה ישרפו, וכ"ה במדרש תנאים (עמ' 68), והרמ"ה שם תמה על שיטה זו דאם ישרפו אחר פדיון א"כ משתכח דמעיקרא חל איסור הנאה עלייהו, וא"כ היכי אלימי למיתפס פדיון. וצ"ל דשיטת המכילתא דמ"מ אפשר לפדות הקדש אע"פ שהוא אסור בהנאה. אולם צ"ב דהרי מפורש בתוספתא קידושין (פ"ד ה"ח) דעיר הנדחת תופשת דמיה כמו ע"ז דמקרא חדא ילפי לאיסורם, וא"כ מה יועיל שיפדו, הרי הדמים יתפשו באיסור. ונראה דרק מה שנאסר באיסור עיר הנדחת נתפס גם על הקדש, אבל איסור שמכח התפשה לא נתפס בהקדש, ולהאריך אכ"מ.

(ד) וי"ל עוד דהרי ידעינן דשביעית תופשת דמיה מדנקראת קודש והוי כהקדש וי"ל דתופשת עיקר ההקדש. ולהכי ברור לירושלמי דאין הדמים נתפשים, אלא דתמה דהרי עכ"פ אסור למכור פירות שביעית בחפץ שאינו ראוי לאכילה. וזהו דמקשה דהרי עכ"פ הגזבר מחליף קרדום בדמי שביעית, ומתרץ דהגזבר מחליף הכרם בכרם אחר כפירוש הפנ"מ בפאה.

עוד יתכן לפרש שבמחלל ע"י גוי אינו נתפש וזהו דר"ל "מחליפו ע"י אחר", כלומר גוי.

**

בירושלמי פאה פ"ז ה"ז: הנוטע כרם להקדש וכו' וחייב בשביעית. ר"ז בשם רבי יוחנן ושבתה הארץ שבת לד', דבר שהוא לד' שביעית חלה עליו, רבי חייא בר אבא

לד' שביעית חלה עליו. רבי חייא בר אבא בעי קומי רבי מנא, לאוכלו בלא פדיון אי אפשר, שאי אפשר להקדש לצאת בלא פדיון. לפדותו ולאוכלו נמצא כלוקח לו קרדום מדמי שביעית. א"ל הגזבר מחליפו ביד אחר". וכ"ה בירושלמי פסחים פ"ד ה"ט. ומפרש שם הקה"ע לפדותו ולאכלו נמי אי אפשר דהא הדמים ניתנים לבדק הבית, והגזבר לוקח בו כלים לצורך בדק הבית, וה"ז כלוקח קרדום מפירות שביעית, והרי צריך שגם מדמי שביעית יגיעו להאכל בקדושת שביעית, עכ"ד. וצ"ב למה נקט הירושלמי שהוי כלוקח קרדום מדמי שביעית, דהיינו איסור הלקיחה, לקחת דבר שאינו לצורך אכילה, הרי בלא"ה אין תועלת להקדש בקניה כזו מאחר שהכלים שקונה הגזבר אין תועלת להקדש בקנייתם, מאחר שהכלים שקונה הגזבר חלה עליהם קדושת שביעית ואסור להפסידם בהשתמשות שמפחיתה אותם ומאבדת שווים, וגם יצטרך לאבדם בעת הביעור, א"כ למה לא נקט הירושלמי שאין תועלת להקדש מפדיית פירות שביעית על כל כלים לבדק הבית. (ועיין בחזו"א שביעית פ"י אות טו).

(ב) ונראה דאף דהקדש נתרבה לחיוב שביעית מקרא ד"לד", היינו דווקא הפירות גופא אבל דמי שביעית לא, דזהו חיוב אחר, דנ"ל דכל מה שהדמים נתפשים היינו איסור חדש דרבתה התורה, וי"ל שאיסור חדש זה הוא רק בפירות שבהם מיירי עיקר הפרשה דשביעית, דהיינו פירות חולין, אבל מה שהתרבה מ"לד", דהיינו פירות הקדש, אין דמיהם נתפשים בקדושת שביעית אלא רק בקדושת הקדש.

רק כשההקדש רוצה ויכול להשתמש בחפץ, ולכן תרנגולת שמרדה פקעה קדושתה לרב משום דאין הגזבר יכול להשתמש בה וכזוטו של ים, ורק בקדשי מזבח לא פקעה קדושתה בכה"ג, משום דקדושת הגוף אינה מתבטלת ע"י כך.

ולדעת שמואל גם בקדשי בדק הבית אין הולכים אחר יכולת הגזבר להשתמש בחפץ אלא אחר בעלות גבוה שלעולם בי גזא דרחמנא הוי (ועיין בדקדוקי סופרים שהביא גירסת רש"י בכת"י, לד' הארץ, וברשותו הן ואין מרידה ושינוי רשות והפקר להקדש להוציא מיד קדושה. ויתכן שרק לאיסור הקדש מהני ולא לממון הקדש. ורשאי לפדותו שוה מנה על שוה פרוטה. ועיין בירושלמי תרומות פ"א ה"א שנחלקו אם גזבר כבעלים. ועיין בבב"ק כ ע"ב דלדעת רבי יוחנן הקדש שלא מדעת כהדיוט מדעת דמי), ופלוגתא דרב ושמואל בחולין אינה קשורה לפלוגתא דנדרים כט ע"ב אם קדושת דמים פקעה בכדי, וכמבואר ברמב"ן ורשב"א שם דאלמלא קרא דלד' הארץ ומלואה גם קדושת הגוף היתה בטלה ע"י מרידה כדן שטף נהר זיתיו וכו' (וכנראה היתה לפנייהם גירסא אחרת בגמרא שם מהגירסא שלפנינו) והטעם הוא ששם עדיין יש צורך ויכולת ההקדש להשתמש בו כנ"ל.

[ועיין בתורי"ד סוכה מא ע"ב "ובודאי אילו יהיה שוה פרוטה באותו המתנה עד אותו הזמן שיטלנו, היה יכול להקדישו עד אותו

בעי קומי רבי מנא לאוכלו בלא פדיון א"א, שא"א להקדש לצאת בלא פדיון וכו'.

ולכאורה לסוברים דשביעית הויא הפקר מאליה מאפקעתא דמלכא, מאי דפשיטא ליה לירושלמי שלא חל הפקר בשביעית על ההקדש משום דאין הקדש יוצא בלא פדיון, אי"ז אליבא דרב בחולין שתרגולת של בדק הבית שמרדה פקעה קדושתה. ומבואר בראשונים שם דדין בעלות של הקדש בדק הבית הוי כדין בעלות בחולין, וכיון שמרדה וא"א לגזבר להחזיר יצאת מרשות גזבר ונעשית חולין ושל הפקר, א"כ ה"נ באפקעתא דשביעית יש סברא שגם דיני הפקר יחולו על פירות שביעית, והפירות צריכים להפקע מרשות הקדש ולצאת לחולין⁴, ולכאורה הסוגיא בשביעית היא רק אליבא דרבי יוחנן ור"ל ושמואל, דס"ל שגם תרנגולת של בדק הבית שמרדה לא פקעה קדושתה.

ויתכן לומר דגם אליבא דרב א"ש. דנראה שהביאור בסברת רב הוא דבעלות הקדש שאני משאר דיני בעלות דהדיוט. דכפי שנראה לומר לגבי דין כיבוש מלחמה דגדרו הוא דאינו מעשה קנין, אלא עצם היכולת שבידו להשתמש בדבר בדד"מ בתורת כיבוש, זה גופא מהני שיהא הדבר קנוי לו מה"ת (עיין מנחת אברהם ח"א עמ' שלט), ולכן אי"ז כשאר קנינים, אלא רק כל זמן שהדבר כבוש בידו הוא זוכה. וזהו החילוק בין כיבוש ראשון של א"י דבטלה בגלות ישראל ובין חזקה דעזרא. וכיו"ב הוא קנין דהקדש, דקנינו הוא

4. עיין בחלקת יואב ח"ב יו"ד סימן נב בענין אי שביעית נוהג בהקדש, שמפרש שיטת התוספות במנחות פד ע"ב ד"ה שומרי וכו' דס"ל שפירות שביעית של הקדש, הם הפקר ואין בהם קדושת הקדש.

פ"א ה"ב

אינו לוקה מן התורה אלא על הזריעה או על הזמירה ועל הקצירה או על הבצירה, ואחד הכרם ואחד שאר האילנות.

בדין נוטע אילן אם הוי מה"ת. בר"ח שבת (עג:) כתב שנוטע הוי תולדה דזורע, ששם יחור של אילן ומתגדל, והוי כמו זורע. וע[פ]י' י"ז יש לחלק בין נוטע יחור והיחור גדל ועליו גדלים פירות ובין שם גרעין של אילן, שנשתנה ממש כמו שורש של חטין, וזה מה"ת [גם בשביעית].

וכך יש לפרש מ"ש בירושלמי (פאה פ"א ה"ד) שאין איסור בזרע אילן וזרעי תבואה כאחד לענין כלאים, כי אין זו תערובת של אילן עם זרע תבואה, ובתו"כ (קדושים פ"ג ה"ב) מרבי בערלה "יחור מנין, ת"ל כל עץ, שזה גופא צריך רבוי, משום שלמעשה יחור העץ עצמו שנטע אינו משתנה כזרעי אילן, אלא נשאר כבשעת נטיעתו, והוא רק מתגדל⁵, והו"א דאי"ז כשאר נטיעות אילן. ועי' באו"ז הל' ערלה סי' שכו.

**

בענין זימור בגפן, וברש"י מו"ק (ג. ד"ה מקרסמין) כתב שקירסום באילן כמו זימור בכרם. וצ"ע א"כ למה זימור מה"ת, וקירסום מדרבנן כמוש"ש⁶. וכי שינוי השם קובע, הרי קביעת שם עושה החקלאי, ואם מצד המלאכה

הזמן והיה משתכר ההקדש באותה פרוטה, אלא שאינו דבר השווה ממון ומפני זה אינו מוקדש וכו'. וכ"ה שיטת רש"י בגיטין יב ע"ב. והיינו משום שאינו כ"כ צורך הקדש לטפל בפחות משו"פ. ובפרט למש"כ רש"י בערכין כח ע"ב ד"ה חרמי וכו' אבל חרמי בדה"ב יש להם פדיון דאדעתא דהכי אחרמינהו דהא אין ראוי לבדק הבית אלא מעות. וכ"ז במקדיש לבדק הבית אבל במקדיש לקרבן שערכו הוא פחות משו"פ, ודאי שהוא שווה להקדש בכל שהוא וכמפורש בכריתות י ע"ב שניתן להקדיש למנחת דלי דלות גם פחות משו"פ. וגם במקדיש לבדק הבית דבר שהוא גופו צורך בדק הבית ואינו עומד לפדיון, קדוש גם בפחות משו"פ. ויתכן שבכל אופן אם נתן ליד גזבר מתקדש גם בפחות משו"פ ורק ההקדש בפה לא חל עד שיגיע ליד גזבר. ועיין או"ש הל' ערכין פ"י ה"ט. ועכ"פ חזינן דקנין הקדש תלוי בצורך ההשתמשות ע"י הגזבר, וא"ל.

ולפי"ז גם אליבא דרב בחולין, אין ללמוד מתרנגולת שמרדה לגבי דין הפקר של שביעית, שבשביעית הפירות הם ברשות הקדש וראויים לפדיה ואין סברא מכרחת שהתורה הפקיעה הפירות מרשות הקדש, לכן סובר הירושלמי דהדרין לכללא דאין הקדש יוצא בלא פדיון.

5. נראה כוונתו שהחידוש הוא שאע"פ שהנטיעה היא בייחור קיים שמתגדל, נחשבת היא כנטיעה לענין ערלה.
6. בגמ' במו"ק ג', דקרא אסמכתא בעלמא. ור' גם באגלי טל (זורע סי' א' סק"ד). ועי' בלשון הרמב"ם שמיטה ויובל פ"א ה"ב, ובחזו"א סי' כ"א סקט"ו, ובאו"ש ובשבת הארץ על דברי הרמב"ם שמיטה ויובל פ"א ה"ט, ואכמ"ל.

ואינה צריכה להינקב אם היתה מונחת בקרקע כדאמרינן במנחות אבל עציץ של עץ בעי נקיבה וכו'. וקשה לפירושו דאמר לקמן בפ"ב (כא ע"ב) כתבו על חרס של עציץ נקוב כשר, משמע דחרס בעי נקיבה, דאי לא הכי מאי רבותא הוא בנקוב משאינו נקוב, ומשמע נמי דעציץ של חרס הוא. ורבינו שמואל ברבי מאיר הביא מתוספתא דשביעית דתניא הטומן את הלוח בשביעית ר"מ אומר דרך ארץ טומנו בעציץ שלא יצמת, ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר "ונתתם בכלי חרס וגו'" אלמא דסתם עציץ של חרס הוא, עכ"ל. ובתוספות מנחות פד ע"ב (ד"ה כאן בספינה של עץ) הקשו גם מ"ש בשבת קז ע"ב האי מאן דתלש פיטרא מאונא דחצבא מיחייב משום עוקר דבר מגידולו, מתיב רב רב אושעיא התולש מעציץ נקוב חייב ושאינו נקוב פטור. והרי חצבא היא כלי חרס ואעפ"כ בשאינו נקוב אינו כמחובר, וגם משמע דסתם עציץ הוא של חרס, ולא כרש"י שפירש בגיטין שהוא של עץ. ועוד הקשו התוס' במנחות משבת צה ע"ב (סו"פ המצניע) חמש מידות בכלי חרס וכו' ניקב כשורש קטן טהור מלהכשיר בו את הזרעים, אלמא דכלי חרס שאינו נקוב אינו כמחובר.

ויתכן ששיטת רש"י בעציץ נקוב היא, שאפילו כשעתה אין בו צמחים או שעדיין לא גדלו השורשים כדי צרכם, מ"מ ע"י היניקה מהקרקע הוי מחובר, ואילו כשהעציץ מחרס שאינו נקוב, אזי רק אם יש בו צמחים שגדלו שורשיהם כל צרכם ויכולים לינק גם כשהחרס אינו נקוב אזי הוי כמחובר.

ויש לכך סמך בירושלמי ערלה פ"א ה"ב

רק בחיבור שע"י עציץ נקוב, שהוא חיבור כל דהוא, כלשון רש"י בשבת (צה ע"ב ד"ה אשר יזרע) ואינו גדל בקרקע א"י. ומצינו סברא זו בירושלמי כלאים פ"ז ה"ו (לפירוש מראה הפנים ד"ה התורה) שאיכא למ"ד שגם לחכמים דר"ש, דעציץ נקוב הוי כמחובר לענין כלאיים ושבת, אבל לגבי תרו"מ הוי ספק.

ולהכי קאמר המריבמ"ץ דהטעם שלא קיימא לן כן, אלא הוי כשאר פירות א"י, הוא משום דע"י החיבור מצד יניקתו מא"י והימצאותו בא"י חל גם הדין ד"כל מקום אשר תדרוך כף רגליכם בו לכם יהיה" והוא מתקדש בעצמו כשאר חו"ל שנכבשה.

ועיין בירושלמי שבת פ"י ה"ו, רבי ירמיה בעי, היה כולו בארץ ונקב בחו"ל וכו'. ופירשו בפ"מ ובקה"ע (בפירושו השני) דהספק הוא כשהיה הנקב בחו"ל אי אמרינן דעיקר יניקה היא ממה שנגד הנקב וא"כ דינו כיונק מחו"ל ופטור ממעשרות, או דילמא מכיון דכולו עומד בארץ מלבד מקום הנקב, בתר כולו שדינן ליה ומיחייב במעשרות. ויל"פ שמקום הספק שיתחייב במעשרות אע"פ שיניקתו מחו"ל, הוא משום דע"י היניקה מהארץ חשיב כל העפר כמחובר, ודינו כקרקע, ומכיון שהוא נמצא על קרקע א"י לכן חל בו הדין ד"כל מקום אשר תדרוך", ומתקדש העפר מצד עצמו בקדושת א"י כחו"ל שנכבשה.

**

בשיטת רש"י בעציץ חרס שאינו נקוב:

בתוספות גיטין ז ע"ב ד"ה עציץ נקוב כתבו: פירש בקונטרס דספינה דלעיל של חרס

שניהם שוים, מה נפק'מ בשם ובכינוי האחר של החקלאי.

שם

ואין בודקין את הזרעים בעציץ מלא עפר אבל בודקין אותן בעציץ מלא גללים.

בחלה פ"ב מ"ב: עפר חו"ל שבא בספינה לארץ חייב במעשרות ובשביעית. ובפירוש מהר"י בן מלכיצדק כתב שהחיוב הוא משום הכתוב "כל המקום אשר תרוך כף רגלכם בו לכם יהיה" (דברים יא כד), כלומר כל עפר שאתם דורכים רגליכם עליה בארץ ישראל לכם תהא, עכ"ל. ומסתבר שאין כאן דרשה חדשה עה"כ, אלא הדברים מיוסדים על דרשת הספרי (עקב נא כד) שגם כל כיבוש של חו"ל מקדשה בקדושת א"י לתרו"מ וכו'. והיינו דס"ל שגם למ"ד כיבוש יחיד לא שמיה כיבוש היינו דוקא בשטח חו"ל, אבל עפר שבא בספינה שהיא נמצאת בקרקע א"י, בכה"ג לכו"ע גם כיבוש יחיד שמיה כיבוש.

ויל"פ שס"ל שאם כי דין ספינה שווה בעיקרו לדיני עציץ, וכמו"ש בגיטין ז ע"ב ומנחות פד ע"ב ועוד, ובעינן שיהיה נקוב או שיהיו השרשים של אילן יונקים מעפר הארץ, ובלא שיהיו השורשים יונקים מעפר א"י גם הגדל בספינה גוששת לא מתחייב, מ"מ ס"ל שלא סגי במה שנחשב כמחובר לא"י ע"י שיונק מקרקע א"י, כי מלבד יניקתם של השורשים מקרקע א"י הרי הם יונקים גם מהעפר של העציץ שמסביבם, והעפר הזה אע"פ שהוא נחשב כמחובר לקרקע, כמוש"נ מפ"ב דעוקצין⁷ מ"מ לא סגי בכך לקדשו בקדושת א"י לתרו"מ, כי לקדושה זו לא סגי

וצ"ל שאין זה רק שינוי שם בלבד, אלא שינוי השם בא משום שינוי הענין. וצ"ב א"כ מה זה שקירסום שייך באילנות דוקא ולא בכרם.

ונראה שההבדל י"ל בתרתי. חדא י"ל, שמוריד הזמורה משום שנפסדה ויבשה, ויש שמוריד הזמורה לא משום שיבשה ואין צורך בה, אלא כך היא הדרך להשביחה יותר.

עו"ל, שמ"ש שזימור בכלל זורע, זה רק שהוא כמו זורע, שהגידול הוא בגרעין זה שצומח ומתעלה, אבל קירסום של הענף הוא רק גורם שהאילן מצמיח זמורה אחרת ופירות אחרים בחלק אחר של האילן, אי"ז זימור מה"ת, וגם לא דמי לגמרי לזורע.

פ"א ה"ו

ושורין את הזרעים בשביעית כדי לזרען במוצאי שביעית.

עיין מש"כ בהל' שבת פ"ח ה"ב ז"ל: "הרי זה תולדת זורע". וכאן כתב דמותר בשביעית אפילו מדרבנן. ונראה דכאן דוקא עבודת זריעה בקרקע אסורה, אבל זריעה במק"א לא, משא"כ בשבת עבודת הזריעה אסורה ולא תלוי במקום.

7. מ"י, ועיין בשיטת הרמב"ם הל' טומ"א פ"ב ה"ט.

במרכבת המשנה הל' טומאת אוכלין פ"ב ה"ט).

ומ"ש בשבת צה ע"ב שרק כלי חרס שניקב כשורש קטן מטהר מלהכשיר את הזרעים כדין מחובר, עיי"ש ברש"י לעיל ד"ה אלא להכשיר את הזרעים, הזרעים בתוכו כו', וכן כתב להלן ד"ה עדיין. א"כ יל"פ דמיירי בזרעים שעתה נזרעו שלא הגיעו לידי הוצאת שורשיהם, ובכה"ג, בלא שיהיה הכלי חרס נקוב, אין יניקה מהקרקע כנ"ל.

וא"ש גם קושית המל"מ בפ"ב מהל' ביכורים ה"ט ממ"ש בעוקצין פ"ב (מ"י) דרק כלי אדמה אינם צריכים ניקוב כדי לטהר את הזרעים, ומשמע שם דכלי חרס אינם בכלל כלי אדמה, ולהנ"ל י"ל דגם כאן מיירי בכה"ג⁸.

עוד נראה דגם למשנ"ת בשיטת רש"י, אי"ז אלא לגבי הצמחים שהם כמחוברין לקרקע, אבל העפר שבעציץ של חרס שאינו נקוב לא מהני שיחשב מחובר לקרקע, אע"פ שבעציץ נקוב הכל כמחובר.

ומצינו בירושלמי ערלה פ"א ה"ב הנ"ל לגבי אילן שנטוע בעציץ שאינו נקוב שהוי כמחובר משום שהשורשים מפעפעים, ושם אבע"ל לרבי ירמיה אם נטע בעציץ גם דלעת אם גם הוא כמחובר ע"י יניקת האילן, והיינו שהעפר שבעציץ פשיטא ליה דאינו כמחובר, ורק בצמחים יש להסתפק אם יניקה כזו בעציץ שאינו נקוב מהני לכל הצומח שם. והטעם הוא

(ד ע"א רבי יצחק בר חקולה וכו') לפירוש הר"ש (ד"ה הנוטע בספינה) והרא"ש (בהל' ערלה) דבנוטע אילן בכלי חרס שאינו נקוב הוי כמחובר משום דהשורשין מפעפעין, וא"כ י"ל שהגמרא בגיטין (ז ע"ב) מיירי כשזרע בספינה של חרס שאינו נקוב, ועוד קודם שהגיעו לעונת המעשרות כבר גדלו השורשים עד שיכולים לינוק מהקרקע גם בלא שתהא הספינה נקובה, ונתחייבו במעשרות משעה שהגיעו לעונת המעשרות. (עיי' במנחות ע ע"א עציץ שאינו נקוב מהו וברש"י ובשטמ"ק אות טז, ובמעשרות [ירושלמי] פ"ה ה"ב רבי בון ברבי חייא וכו' וברש"ס). וגם מ"ש בגיטין כא ע"א דכתבו על חרס של עציץ נקוב כשר, יש רבותא בכך, כי לצמחים שלא גדלו שורשיהם יש צורך בכלי חרס נקוב כדי שיהא מחובר לקרקע, וקמל"ן שאעפ"כ החרס ראוי לגט.

ומ"ש בשבת קז ע"ב לגבי תולש פיטרא דהיינו פטריות, כמוש"ש רש"י, הרי מבואר בנדרים נה ע"ב לגבי פטריות: אמר אביי מירבא רבו מארעא, מינק מאורא ינקי ולא מארעא. ועכ"פ אין לפטריות שורשים שינקו מכלי חרס שאינו נקוב, ודינו כעציץ של עץ. ולכן פריך מהמשנה דהתולש מעציץ שאינו נקוב פטור, אע"פ דמיירי המשנה בשל עץ.

ולגבי טומן את הלוף בכלי חרס לא נזכר שם שטומן דוקא בעפר. ועוד יתכן שאם אין בכלי חרס עצמו שאינו נקוב עפר, אין השורשים יונקים גם לשיטת רש"י. (ועיי'

8. היינו בזרעים שרק החלו לצמוח ואינם מפעפעים את החרס, דהנהו כשהם בכלי של אדמה חשיבי כמחוברים משא"כ כשהם בכלי של חרס.

(ב) כיוצ"ב י"ל גם לגבי עפר חו"ל הבא בספינה לא"י שלגבי תרו"מ פסק הר"מ (בהל' תרומות פ"א הכ"ג) כר' יהודה שרק בספינה גוששת חייב בתרו"מ ואילו לגבי ערלה (בהל' מע"ש פ"י ה"ה) נקט כלשון המשנה בערלה ספינה סתם, וכבר העיר על כך המל"מ בהל' בכורים פ"ה ה"ט, ופירש עפ"י הירושלמי שדין ספינה של עץ שאינה גוששת שווה לדין עציץ שאינו נקוב, שבשניהם אם נטע שם אילן השורשים מפעפעים ויונקים מא"י. ולפי הנ"ל י"ל שרק לגבי ערלה הדין כן, שסגי בפעפוע דרך שרשי האילן לחיבו בערלה, אבל לגבי תרו"מ לא מהני אפילו באילן.

**

בחלה פ"ב מ"ב: עפר חו"ל שבא בספינה לארץ חייב במעשרות ובשביעית אמר רבי יהודה אימתי בזמן שהספינה גוששת.

נראה שדוקא כה"ג בעפר חו"ל שבא לא"י ובטל לא"י פליגי⁹ באינה גוששת אם הוי כקרקע א"י (ולא רק אורחא דמילתא נקט שספינה באה מחו"ל), אבל עפר נכרי שבא"י שנמצא בספינה או בעציץ נקוב, הדבר תלוי אם יכול לחיות הימנו או לא¹⁰, וצ"ע.

ועיין במאירי ובריטב"א גיטין ז ע"ב, שגם לגבי עציץ נקטו בפירוש שמיירי שיש בו עפר חו"ל ויתכן שכוונתם להנ"ל. ויל"ע גם לאידך גיסא, בעציץ נקוב, שאמנם הצומח

שצמחים שצורך קיומם וגידולם הוא לקבל לחלוחית הקרקע (כפירוש רש"י בשבת צה ע"ב ד"ה ועדיין), לכן במ חשיבות קרקע עולם עושה את הצמחים שיונקים ממנו למחוברים לקרקע גם ביניקה מועטת של שרשי אילן, ולספק הירושלמי גם דלעת שגדלה שם, אבל לגבי העפר שבעציץ, שאין קיומו תלוי בקבלת לחלוחית מקרקע אחרת, אין היניקה המועטת שע"י עציץ שאינו נקוב עושה אותו בכך מחובר.

**

ברמב"ם הל' מע"ש פ"י ה"ח: הנוטע בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה אע"פ שאינו כארץ לזרעים, הרי הוא כארץ לאילנות.

(א) נראה שס"ל שרק בערלה הדין כן ולא בתרו"מ ושביעית, ולכן לא הביא זאת הרמב"ם אלא לגבי ערלה, ועיין בהל' תרומות פ"ה הט"ז והל' טומ"א פ"ב ה"י. והחילוק בעציץ שאינו נקוב בין ערלה לתרו"מ ושביעית י"ל שהוא משום שערלה בעיקרה נוהגת גם בחו"ל, ולכן חמור חיובה בא"י וסגי ביניקה של אילן דרך עציץ שאינו נקוב (עיין בר"ש חלה פ"ב מ"ב ובהגר"א לירושלמי ערלה פ"א ה"ב), לעשות לעפר העציץ שאינו נקוב שבו אילן שיהיה כא"י, משא"כ בתרו"מ ושביעית שכל חיובם הוא רק משום קדושת א"י.

9. עיי"ש ברמב"ם פיה"מ דלא פליגי, דאימתי דר' יהודה לפרש. אמנם ראה סנהדרין כה דלרמי בר חמא יתכן שאימתי לחלוק.

10. אולי כוונתו, שאם הוא יכול לחיות רק מעפר א"י של נכרי, אזי אע"פ שאינה גוששת חשוב כקרקע של ישראל שתחתיו.

אונסת, הורה ר' ינאי שהי' חורשין חרישה ראשונה... אימר לא איתכוין מגזירתן, לא איתכוין אלא למגבי ארנונין, כלומר שלא היה הדבר להעביר, אלא להנאת עצמן לגבות הארנוניא, שאין רצון המלכים להוביר השדות, וזה היה גזרה על הכל, ולא עשו אותה שעה גזרה מפני שלא היה להעביר, וזאת ראייה ברורה, וכן הסכים ה"ר דוד ז"ל בלי שום חולק. ומשמע לי שאין כן דעת הרמב"ם ז"ל בפ"ה מהל' יסודי התורה, דקאמר: וכל הדברים האלו שלא בשעת הגזרה וכו', דאחר שהתיר הנאת עצמן משמע דבשעת הגזרה לית ביה שריותא כלל".

ולכאורה יש לדחות ראית הר"ן מהירושלמי בשביעית, ע"פ מש"כ בנמו"י לחלק בין גזירה שהיא רק על ישראל, דבזה יהרג ואל יעבור, אבל בגזירה גם על הגוים, אין זה שעת הגזירה, וא"כ אין ראייה מהירושלמי, דשם הרי גזר גם על גוים שיחרשו וישלמו ארנונה.

אולם יל"ע בשיטת הנמו"י, איך יתכן שגזירה על הדת שהיא גם על גוים מתירה את הגזירה על ישראל. ועוד מהר"מ משמע דלא כהנמו"י, שהר"מ כתב דשעת הגזירה היינו, שיעמוד מלך רשע כנבוכדנצאר ויגזור גזירה על ישראל לבטל דתם, ולכאורה נ"נ גזר על כל העולם ולא על ישראל בלבד.

וצ"ל שהנמו"י מיירי כשהגזירה היתה על כולם, בדבר שלגוים אין זו עבירה, ולישראל

יונק מהקרקע, אבל אם יכול לחיות גם מהעפר סביבו בעציץ אם מתחייב כא"י.

פ"א ה"י

ומפני מה התירו כל אלה, שאם לא ישקה תעשה הארץ מלחה וימות כל עץ שבה, והואיל ואיסור הדברים האלו וכיוצא בהם מדבריהם לא גזרו על אלו...

לאוקומי אילנא, לר"ח בע"ז¹¹ מותר גם במלאכות מה"ת. וצ"ע ממור"ק¹². וי"ל שס"ל שלאוקמי לשנה זו בלבד, רק מלאכות דרבנן מותרות, אבל להציל האילן גם לאחר שנה, גם במלאכות שמה"ת מותר.

פ"א ה"י

משרבו האנסין והטילו מלכי גוים על ישראל לעשות מזונות לחיילותיהן התירו לזרוע להן בשביעית דברים שצריכין להם עבדי המלך בלבד. וכן מי וכו'

כתב הר"ן לסנהדרין (עד ע"א ד"ה אבל), "ומיהו היכא שהכותים עושין הגזירה להנאת עצמן, בין בצנעא בין בפרהסיא, כל שהן משאר עבירות חוץ מע"ז וג"ע וש"ד, לא אמרינן יהרג ואל יעבור, והכי איתא בירושלמי במסכת שביעית: בראשונה היתה המלכות

11. נ; ור' בשבת הארץ פ"א ה"כ.

12. ג.

האמר תוספת שביעית דאורייתא ואי כר' ישמעאל הלכה למשה מסיני היא וכו'.

יל"פ שכוונת רש"י דלדין דאין נוטעין ל' יום לפני ר"ה (ועיין ר"ה י ע"ב) ומיירי לאחר שחרב ביהמ"ק, והשקאה הוי כתולדה דנטיעה (עיין מו"ק ב), ולכן אע"פ שבלא השקאה ימות האילן כמוש"כ רש"י והוי לאוקמי אילנא, לא התירו השקאה לגמרי אלא קודם שביעית, דהוי רק גזירה שלא ליטע, אבל בשביעית לא התירו לגמרי, כמבואר בשביעית פ"ב מ"י ובמו"ק ו ע"ב ובירושלמי שם.

פ"ד ה"ב

ומדברי סופרים שיהיו כל הספיחים אסורים באכילה.

יל"ע אם אסורים במאכל בהמה. וצ"ב אם... [כאן חסר]¹³

**

ובהלכות מאכלות אסורות פ"י הכ"ב

הטבל והחדש וההקדש וספיחי שביעית והכלאים והערלה משקין היוצאין מפירותיהן אסורים כמותן ואין לוקין עליהן [הו"ה ביוצא מפירות שביעית שדינו כדין פירות שביעית כמו"ש בחולין קכ:].

מש"כ¹⁴ בתוספת שביעית להקשות אמאי בעי קרא¹⁵ ליוצא משביעית, תיפוק ליה

זו עבירה, אז אין זו גזירה על הדת, אבל כשגם לגוים זו עבירה, אזי אין בכך היתר לישראל מפני שגזר גם על גוים, והוי גזירה לעבור על דת. והר"מ מיירי בדוגמא של נבוכדנאצר שגזר על ע"ז שגם לב"נ הוי איסור, ובכך מודה הנמוק"י דהוי שעת גזירה לעבור על דת. אולם בשביעית, אע"פ שהיתה גזירה גם על הגוים, אבל מאחר שהגויים אין מוזהרים על השביעית, בכה"ג סובר הנמוק"י שאי"ז בכלל שעת גזירה.

פ"ג ה"ט

וכל הדברים האלו בזמן המקדש כמו שאמרנו, אבל בזמן הזה מותרין בעבודת הארץ עד ראש השנה, וכו' ומזבלין ומפרקין ומאבקין ומעשנין ומקרסמין ומזרדין ומפסלין ומזהמין את הנטיעות וכו' וכל עבודות אלו מותרות בערב שביעית עד ראש השנה של שביעית ואפילו בזמן המקדש.

בע"ז נ ע"ב מזהמין את הנטיעות וכורכין אותן וכו' ומשקין אותן עד ר"ה, ובתוס' ד"ה ומשקין אותן וכו' פירש הקונטרס אע"פ שעבודת האילן אסורה שלושים יום לפני ר"ה, הכא שרי שלא ימותו הנטיעות דהנך ל' יום דרבנן והכא לא גזור. וקשה כמאן אי כר"ע

13. ועי' מקדש דוד (זרעים סי' נ"ט אות ג' - שביעית סי' כח) שהוכיח שמותרים בהנאה ממש"כ הרמב"ם להלן (ה"ה) ובהמה רועה כדרכה, ואכמ"ל.

14. חזו"א הל' שביעית סימן כה ס"ק לב.

15. חולין קכ:

גוף הפרי בטל, לא מהני גם הטעם, דבערלה רק פרי נאסר ולא ד"א. ועיין ברא"ש ברכות פרק ו' (סי' ג') מש"כ על שיטת היראים.

**

והנה לגבי יוצא משביעית, אם האיסור של מי פירות הוא רק משום יוצא, הרי בפ"ג ממ"א ה"א וה"ב מבואר דלכך היוצא מאדם אינו נאסר, משום דרק היוצא מאיסור לאו נאסר ולא מאיסור עשה, והרי איסורין דשביעית אינן רק עשה, וא"כ היוצא משביעית לא יאסר. ובאמת כך כתב הפר"ח בסי' פא ס"ק ג. (ועיין תוס' חולין קכ ע"ב ד"ה היכא שלא כרמב"ם). וי"ל שרק באדם שאיסורו מכח איסורי מינים האסורים, כי הוא בכלל בעלי חיים "נפש חיה", ע"ז כתב הר"מ שבמין שיש בו רק איסור עשה אין דין יוצא.

עוד נראה, דכ"ז רק באיסורין שאינן תופשין דמיהן, אבל באיסור שגם דמיו נתפשין כמותו ונאסר, היוצא נמי נאסר, וכמש"כ במק"א לגבי יוצא ממע"ש.

אכן א"כ הרי מאחר דאיסורו רק משום דהוי כחילול, ובחילול שביעית הרי יכול שוב להתחלל. אמנם לכאורה י"ל דמה דיש לו חילול מהני רק שהיוצא נאסר אע"פ שהוא מאיסור עשה, אבל אין זה דין של חילול, אלא איסור עצמי של יוצא, ובאיסור זה לא מצינו דין חליפי שביעית וכמש"כ במק"א שמסברא יש מקום לומר שדבר שנאסר משום יוצא לא יפקע ע"י פדיון, דרק מה שחל ע"י מעשה בני אדם יפדה, אבל איסור יוצא הוא איסור מיוחד

דאפילו דבר שאינו אוכל אלא רק ראוי לצבעים נמי קדוש בקדושת שביעית, צ"ב. דיוצא צריך קרא לאיסור משום דנשתנה הדבר בחומר ובצורה ממה שהיה בגידולו, ופנים חדשות באו לכאן, דמקודם פרי מוצק ועכשיו נוזל, ולהכי י"ל דהאיסור הקודם פקע, משא"כ במיני צבעים, שצמחו כך. וגם אי"ז דומה לקניבת הירק דמסקין לעליה עד שתיפסד והיא יבשה מאליה, דצורתו לא השתנה אלא תשמישו, מאוכלי אדם לאוכלי בהמה.

ומש"כ דזיעה שאני מהמחה, וזהו הספק. וראיה דהרי גם בערלה מבעי, ובערלה הרי אסור בהנאה, וא"כ הרי גם מי פירות נהנה הוא, וכמ"ש תוס' שם¹⁶ גבי המחיה את החמץ דבהנאה ודאי אסור ומבעי רק לגבי אכילה, וע"כ דזיעה שאני דאפילו לגבי איסוריה"נ הוי דבר אחר. עכ"ד. צ"ב א"כ איך פשטו שם לאיסור הבא מעצמו כגון טבל ושביעית וכדו' מחמץ או מנבילה שהמחם שילפינן בהו מקראי דשתיה כאכילה, הרי המחיה שאני מזיעה דדבר אחר הוא, דכמו דדחינן לגבי איסורי הנאה דהוא דין הנלמד מסברא, ואעפ"כ דחינן דזיעה שאני, כ"ש דיש לדחות לגבי איסורי אכילה דילפינן גם לשתיה מריבוי דקראי דזיעה שאני.

ומה שהעיר מהתוס' דבאיסוריה"נ לכו"ע משקין כמותן, י"ל דהתוס' לא אמרו כן אלא לגבי חמץ, דכיון שהמים נתחמצו והוי מחמצאת, וגם מים שנתחמצו אסורין בהנאה, דהאיסור תלוי בחימוץ, ורק לגבי כרת, אע"פ שהוי מחמצת, מ"מ בעי דוקא אכילה. וכיו"ב כתב הבה"ג בפסחים, משא"כ בערלה, דאם

16. קכ. ד"ה אלא

פ"ד ה"ט

באחד בתשרי ר"ה לשמיטין וליובלות,
פירות ששית שנכנסו לשביעית אם היו
תבואה או קטניות או פירות האילן והגיעו
לעונת המעשרות קודם ר"ה הרי אלו
מותרין...

ובכס"מ שם: פ"ק דר"ה (יב:) מייתי מתני'
דפ"ק דמעשרות מאימתי הפירות חייבים
במעשרות... התבואה והזיתים משיביאן...

יל"ע בדין הבאת שליש של תבואה,
המחייבת במעשרות של שנה זו גם את הגדל
אח"כ בשנה אחרת, והו"ה בחיובי קדושת
שביעית, דאזלינן בתר שליש הגדל בשישית
או בשביעית (עי' ירושלמי מעשרות פ"ה ה"ב
דכ"ה לכו"ע), יל"ע אם רק משום שאז הוי
תבואה וקרוי אוכל, והוא הדין בפירות דקרויים
אז פירי (או בחנטה בלבד, עי' ריטב"א ר"ה
יב) ומשעה שחל עליהם שם שנה זו, הוי כל
מה שגדל אח"כ נקבע למעשר של אותה שנה
ולדין שנה ששית או שביעית, או שהוא גם
מדין שיעורים, שאע"פ שכל מקום המיעוט
נגרר אחר הרוב, הכא הרוב נגרר אחר
המיעוט ובלבד שיהא בו שיעור של שליש
להקרא תבואה או פרי ובפחות מכך חסר
בשיעור.

ונפק"מ במקום שגם עשבים נאסרים (עי'
בירושלמי מעשרות הנ"ל) דאם גדלה תבואה
בשביעית ונכנסה שמינית ולא נגמרה להגיע
לשליש וקצרה, חלה עליה קדושת שביעית
(עי' בר"ש שביעית פ"ט מ"א), שאם נימא
שהבאת שליש היא שיעור, אלא דבשביעית

לעצמו, דכל היוצא מהאסור אסור, לכן אפילו
כשהאסור עצמו נפקע בפדיון אבל היוצא לא.
[ובקדשים י"ל שעצם דין קדושה נפדה].

וכזה יש בירושלמי ע"ז (פ"ד ה"א) דבעי
אם ע"ז נשתברה מאליה, דלא בטלה, אם יכול
לבטלה עתה כשנשתברה, והספק הוא אם י"ל
שעתה אין עליה שם ע"ז כיון שנשתברה אלא
רק דין איסורין דע"ז - אע"ג דנשתנה והוי
פנים חדשות אבל נשאר באיסורו - אבל שם
אליל אין עתה עליו, ודין ביטול הוא רק בדבר
שיש עליו שם ע"ז ולא בדבר שיש בו רק
איסור ע"ז.

וכך נראה לי פשוט דבחליפין של ע"ז לא
שייך דין ביטול שהרי הוא אינו ע"ז כל עיקר
ואין מה לבטל, ורק דחל עליו איסורו כע"ז,
ועל איסורו לחוד של ע"ז אין דין היתר של
ע"ז ע"י ביטול. ול"ד לדין דחליפי חליפין נמי
אסורים, שלכאורה מוכח משם שגם לחליפין
יש שם ע"ז ולכן הם אסורים חליפין שלהם,
וא"כ ה"נ לגבי דין ביטול, לכאורה הוא צריך
להיות נוהג גם בחליפי ע"ז. אבל לא דמי, דדין
דחליפין אסורים אם כי גם הוא מיוחד רק
בע"ז, אבל זה שייך רק לאיסור של ע"ז, דכל
מה שאסור ליהנות ממנו גופא משום שם ע"ז,
אסור גם ליהנות ממה שזה גורם שיבו לידו,
ופשוט, אבל דין ביטול הוא רק במה שיש עליו
שם ע"ז. (וכ"כ בזה ביישוב קושיית התוספות
בפסחים כז ע"ב ד"ה חוץ, וכן ראייה לכך
מהספרי).

מתקלקל ואינו קיים יותר. ולכן יש אופן שהזרע בשביעית ויצא לשמינית מותר. ולא דמי לנוטע בערב שביעית שיעקור.

פ"ד הכ"ב

הפירות שיוציא האילן בשביעית לא יאסוף אותן כדרך שאוסף בכל שנה, שנאמר את ענבי נזירך לא תבצור.

צ"ב הלשון, אם ר"ל דאותם הפירות אסורין בבצירה ואפילו בשמינית. עו"ל דר"ל כל הפירות ואפילו ספיחים¹⁷.

רדב"ז פ"ד הכ"ב - כ"ג

הפירות שיוציא האילן בשביעית וכו'. משנה פ"ח... ואמרין בת"כ לא תבצור כנגד הבוצרים מכאן אמרו תאנים של שביעית אין קוצין אותה במוקצה וכולה מתני' מייתי לה התם. וכתב ר"ש ז"ל, וכל מאי דאסרינן הכא היינו מן המשומר אבל מן המופקר שרי כי אורחיה כדמוכח בירושלמי את ספיח קצירך לא תקצור וכו' מן השמור בארץ אין את בוצר אבל בוצר

יש דין דעשבים יכולים להתחייב, אי"ז אלא החלק שגדל בשביעית, אבל מה שהמשיך לגדול גם בשמינית קודם שקצר אינו נאסר בדין קדושת שביעית.

ועי' בר"ש משאנץ פר' בהר דאע"ג דחנטה הקובעת היא בט"ו בשבט, מ"מ גם הנחנט מתשרי של שביעית עד ט"ו בשבט נמי אסור בשביעית, דאזלינן בתר ט"ו בשבט רק לחומרא. וי"ל שהאיסור הוא רק כדין עשבים כנ"ל, אבל אין הכל נגרר בתר החנטה שעד ט"ו בשבט, וצ"ע.

פ"ד הט"ו

עבר וזרעו בשביעית ויצא לשמינית... אם זרעו לירק הואיל ונלקט בשמינית בין ירקו בין זרעו מותר...

ובראב"ד: ...לא מצינו בזרע בשביעית שום היתר, שהרי אמרו הנוטע והמבריק פחות מל' יום לפני ר"ה אסור לקיימן בשביעית והנוטע בשביעית במזיד יעקור...

נראה די"ל דשאני נוטע מזורע, שנוטע היינו נטיעת יחור, ונעשה עתה אילן, וכיון שקיים לעולם, יעקור. אבל זורע, הזרע

17. יש לדון בשתי הדרכים שכתב הרב: הדרך הראשונה תובן יותר אם האיסור של "כדרך הקוצרים" עומד בניגוד להפקר ולקדושת הפירות, והוא באופן הלקיחה של הפירות, אבל אם האיסור של "כדרך הקוצרים" הוא מדין מלאכה ובאופן המעשה של הקצירה, חידוש גדול הוא לומר שדבר זה תלוי בשנה של הפרי ולא בשנה של האילנות. ולגבי האופן השני, הרי כאן מיירי הרמב"ם בפירות שיוציא האילן, ואין בהם ספיחים. וכנראה הרב מדייק מדלא נקט הרמב"ם פירות האילן היוצאין בשביעית אלא נקט "הפירות שיוציאו כו'", שרומז בכך שכל הגדל בשביעית אפילו אינו אילן, יש בו דין זה. (ועיין בפ"ד ה"א שנקט הר"מ לשון פירות לגבי ספיחין).

פ"ד הכ"ד

מצות עשה להשמיט כל מה שתוציא הארץ
בשביעית שנאמר והשביעית תשמטנה
ונטשתה...

במכילתא פרשת משפטים (פרשה כ')
עה"כ (שמות כ"ג י"א): "והשביעית תשמטנה
ונטשתה... ויתרם תאכל חית השדה", למדו
מכך ששביעית פטורה ממצעשרות, מה חיה
אוכלת בלא מעשר, אף אדם וכו'. והקשו על
כך²¹, למה לי קרא, הרי יש פטור מחמת הפקר
מאפקעתא דמלכא.

ויתכן שנפק'מ אם לקח בדמי שביעית
פירות קודם מירוח, ובשעת חיוב היו בקדושת
שביעית, גם בכה"ג שביעית פוטרת ממצעשרות
מגזה"כ וכפי הילפותא במכילתא, דפירות
דקדושת שביעית אינם מתחייבים במצעשרות²².

את מן המופקר ע"כ. ומשמע מן השמור
בארץ אין את בוצר כדרך אבל בוצר את
כדרך מן המופקר. וק"ל עליה והלא כל
השדות הפקר הם בשביעית וכי איצטריך
קרא שלא יבצור כדרך הבוצרים למי שעבר
ושמר כרמו ולא הפקירו, ואפשר שמפני
קושיא זו השמיט רבינו זה הירושלמי.

יל"פ דאפילו עבר עליהם שביעית אסורין
כן¹⁸. עוי"ל דבספיחין קאי דהפקירן¹⁹...

ברדב"ז שם: ואפילו תימא דשמור הוא מה
שבתוך הבתים או בגנות והכתיב את ספיח
קצירך לא תקצור שלא תקצור כדרך
הקוצרים וסתם קציר בשדה הוא ולא
בבתים ובגנות ואפי' נמצא בגנות דרך עראי
הוא ולא מוקמינן קרא אלא במה שהוא
תדיר דהיינו גם במופקר...

צ"ב אם ס"ל דקימל'ין דבבית אין דין
שביעית²⁰.

18. נראה שכוונת הרב לפרש בירושלמי שכל הפירות, ואפילו הפקירם, אסורים בקצירה בשביעית כדרך הקוצרים, ואם לא הפקירם גם במוצאי שביעית אסורים כדרך הקוצרים. והוא חידוש גדול.

19. כאן חסר, וצ"ב כוונתו.

20. לכאורה כוונת הרב ע"פ מש"כ בירושלמי ערלה (פ"א ה"ב) להסתפק בדין שביעית בבתים, ובפאה"ש (בית ישראל סי' כ' סקנ"ב) הכריע דבזה"ז דשביעית דרבנן האיבעיא לקולא. וע"ע בשבה"א (פ"א ה"ג) ובחזו"א (שביעית סי' כ"ב סק"א) ומ"מ היה מקום לומר שאין להוכיח שהרדב"ז ל"ס ליה כפאה"ש, אם מיירי בשביעית דאו'.

21. ר' למשל במרכבת המשנה (לג"ר דוד משה אברהם מראטין) על המכילתא שם.

22. לכאורה זכר לדבר שפירות שביעית אף כשאינם חייבים בהפקר פטורים ממצעשר מצאנו בדברי הירושלמי (ביכורים פ"ב ה"ד, והובאו בתוס' ר"ה י"ד ע"ב ד"ה ולשביעית) לגבי אתרוג: "נכנס משיית לשביעית הרי הוא לבעלין כאילן, ופטור ממצעשרות כירק", אלא שכאן בא לחדש שאע"פ שביסודם לא היתה בפירות קדו"ש, כיון שחלה בהם ע"י החלפה, יחשבו כשל שביעית לענין לפוטרים ממצעשר אע"פ שאין בהם חובת הפקר.

פ"ה ה"ה

פירות המיוחדין למאכל אדם אין מאכילין אותן לבהמה לחיה ולעופות.

(ד) והו"ה לאיסור ספיחין, ואע"ג דספיחין לא אשכחן דאסורים בהנאה, מ"מ מפורש דאסור לקיימן²⁶.

(א) י"ל לכאורה דאימתי חלה קדושת שביעית באוכלי בהמה, דוקא כשמיוחדים לכך, אבל אוכלי אדם שנפסלו, אע"ג דראויים עדיין לאוכלי בהמה, פקעה קדושת שביעית מהם²³. ויל"ע במ"ש סופ"ב (משנה י) "דלועין שקיימן לזרע אם הוקשו לפני ר"ה ונפסלו מאוכלי אדם, מותר לקיימן בשביעית". ואם אוכלי אדם שנפסלו וראויים לבהמה מותרים, מאי קמ"ל. ועוד, אמאי דוקא בהוקשו קודם ר"ה, הרי נפסלו מאדם, ואפילו אם הוקשו לאחר ר"ה יותר לקיימם.

(ה) אכן באמת בעיא היא בירושלמי מעשר שני (פ"ב ה"א) שמן שנסרח מהו, וקאמר דבמע"ש לא קמבעי, שהרי משנסרח פקעה קדושתו, אלא מבעי בשביעית, ור"ל שגם משנסרח לא פקעה קדושת שביעית²⁷. ועכצ"ל משום שנוהג באוכלי בהמה. ובאמת צ"ב מאי מבעיא ליה, הרי מבואר בירושלמי שביעית (פ"ז ה"א) דלא פקעה קדושתה, דקאמר קניבת הירק מעלה לעליה ותתיבש. משמע דאע"ג דקניבת ירק אינה ראויה לאכילת אדם, אפ"ה לא פקעה ממנה קדושת שביעית.

(ב) אבל י"ל, דשם מיירי באיסור ספיחין, וכ"ה בר"מ (פ"ד הי"ח), ואסור אפילו לקיימן, כי אם היו ראויים לאדם נאסרו וחייב לבערן, לא מהני מה שנפסלו אח"כ²⁴.

(ו) ונראה בסתירת דברי הירושלמי בשתי דרכים. חדא דבאמת פשיטא ליה דלא פקעה קדושת שביעית, וכל הספק הוא לגבי סיכה, ולכן לא נקטו בבעיה בתחילה סתם מע"ש, אלא דוקא שמן, והטעם משום שבשמן [של מע"ש] יש חידוש שהותר גם בסיכה ואם כן בעי תחילה אם הותר סיכה במע"ש הוא רק כשראוי למצוותו שהיא אכילה, ואילו סיכה היא רשות ולא מצוה, אבל כשאינו ראוי למצוותו שהיא אכילה, שוב אין לו הדין המיוחד בשמן דמותר לסוך. ומסיק דכיון

(ג) ונראה דגם בתרומה כן, דאם נטמאה וצריכה שריפה, אם אח"כ נסרחה, לא פקע דין שריפה ממנה. וכך מוכח, שהרי דנו בתרומה טמאה דאפרה מותרת²⁵, ותיפוק ליה שקודם שנעשתה אפר, משעה שנפסלה לאוכל אדם, פקע דין שריפה ממנה. וע"כ דלא מהני.

23. ע"י בשבת הארץ (פ"ה הי"ב) ובחזו"א (סי' י"ד סק"י).

24. לכאורה דיחוי זה הוא לרמב"ם שמפרש מטעם ספיחין, אך לר"ש וסייעתו שאין ספיחין בכה"ג שהחל גידולו בשישית, ע"כ שאינו מפרש מטעם זה, ולדידיה קיימת הראיה הנ"ל מפ"י מ"י דבאוכלי אדם שנפסלו וראויים לבהמה אסור כדין מאכל בהמה, וראה גם בחזו"א (סי' ט' סק"יז), וצ"ב.

25. ע"י במשנה ובגמ' בתמורה לג: - לד.

26. ע"י במהר"י קורקוס (פ"ד הי"ח). וכבר ציין לשם רבינו במנחת אברהם ח"ב עמ' כא.

27. כך פירש בפני משה שם.

מצוות אכילה, אלא תהא מונחת - עד שתיפסד²⁹.

(ט) והסברא שקניבת הירק של בעה"ב תהא מותרת אע"פ שהיא ראויה לאכילה, יל"פ שמאחר שילפינן מקרא להתיר הקניבה, הו"ל כעין מה שמצינו בסיכה של שמן תרומה ע"י כהן, שע"י כך נתחלל השמן ומותר לזרים. ה"נ יש הו"א שע"י שהתורה התירה לכהן בעה"ב לתלוש מהירק העלים שאין רגילים לאוכלן או לבשלן, בכך הפקיעה התורה קדושתו. וע"כ מרבינן מקרא שעדיין כל הירק בקדושתו.

(י) ויל"פ שר' דוסא שמתיר קניבת הירק (בתוספתא תרומות פ"י ה"ב), מיירי דקניבת הירק של בעה"ב, אלא שס"ל רק את הדרשא הראשונה בתו"כ, שמתירה קניבת הירק, ולא ס"ל שמרבינן לאסרה לזרים. ולכן לקמן בתוספתא (שם ה"ג) דקתני לגבי הניצולות והריקבונות של תרומה דאסורין, לא פליג רבי דוסא, אע"פ שלכאורה הם גרועים מקניבת הירק של בעה"ב. והטעם דלא פליג, הוא משום דרק בקניבת הירק שדרך בעה"ב לתולשן מהעלים ולא לאוכלן, הפקיעה התורה אותם מקדושת תרומה.

והוא הדין בירק של שביעית, שהוא עומד להקנב ורק שאר הירק יאכל, שמאחר שאין הקניבה עומדת לאכילת אדם גם בהיותה

שנסרח המע"ש אין בו כבר קדושתו, והוי כחולין. אבל בשביעית יש להסתפק, דכיון דקדושתה לא פקעה גם כשאינה ראויה למאכל אדם, וא"כ י"ל דבכה"ג דלמצוות אכילת אדם אינו ראוי, שוב אין היתר של סיכה, כנשארה בו קדושה גם של מאכל אדם לגבי סיכה, שלא תהא מותרת כל זמן שאי אפשר לקיים את מצוות אכילה²⁸. וא"כ נמצא דהספק הוא רק משום דפשיטא ליה דקדושת שביעית לא פקעה גם לאחר שנפסל מאכילת אדם.

(ז) עוד יל"פ דהירושלמי בשביעית בעי רק לגבי קניבת הירק, דהוא לכתחילה עומד לבהמה, דכך הדרך, דקונבין את הירק לצורך מאכל בהמה, ויש בירק קדושת מאכל אדם וקדושת מאכל בהמה.

(ח) ושורש הדבר מצינו בתו"כ פר' אמור (פ"ד הי"א) עה"כ (ויקרא כב, ז): "כי לחמו". "מסלת את החיטים כל שהוא רוצה, ומקנב את הירק כל שהוא רוצה. יכול תהיה קניבת ירק חול, תלמוד לומר היא, הרי היא בקודשה" [ומכאן ראייה לגירסת הרמב"ם (הל' תרומות פ"א ה"י) שקניבת הירק של תרומה שעדיין אסורה לזרים היא של בעלי בתים, שהרי מיירי כאן בכהן המקנב מירק שברשותו] והיינו שקניבת ירק, גם כשהיא ראויה לאכילת אדם, והיא נשארת בקדושת תרומה שבה, מ"מ היא עומדת להיות נתלשת מהירק ולא לקיים בה

28. לכאורה הסבר זה צ"ב. מש"כ שהיתר הסיכה תלוי בהיתר האכילה. לכאורה אינו מוכרח, עי' ברמב"ם פ"ה ובמפרשיו, ובסוגיות הגמ' בב"ק ובסוכה. אולם במק"א כתב מרן זצ"ל שאכילה הוי מצוה ואילו הסיכה רק רשות, ולכן כשלעיקר המצוה אינו ראוי, בטל גם דין סיכה שהיא רשות.

29. יש כאן הערה לא ברורה בכת"י.

(יג) ולפי'ז יל'פ גירסת הגר"א שם, שהמשך דברי הירושלמי הוא: תיפטר בהדא קניבתא דירקא וכו'. ומפרש דאם החליף אוכלי אדם בקניבתא דירקא, ואח"כ יבשה ונעשתה אוכלי בהמה, היא עדיין אסורה לעשות ממנה מלוגמא לאדם, וע"ז אמרו דהמחליף אוכלי אדם באוכלי בהמה אין עושין אותן מלוגמא. וצ"ב מאחר שהחליף באוכלי אדם ואין בכך איסור, מפני מה יאסר אח"כ כשיבש, יותר מאילו היה בעצמו אוכל של שביעית.

(יד) ולפי הנ"ל יל'פ שקניבת הירק של בעלי בתים, אע"פ שהיא עתה ראויה למאכל אדם, אבל מאחר שהיא אינה עומדת לאכילת אדם אלא תישאר ותיפסד, לכן אסור להחליף בה אוכלי אדם, ואם החליף ואח"כ נפסדה מאכילת אדם יש בה עדיין איסור אוכלי אדם ואסור לעשות ממנה מלוגמא לאדם. ולפי מש"כ בשיטת הרמב"ם היא לגמרי כאוכלי אדם. ועל זה אמרו (בירושלמי שם) שקניבת הירק הזו שהוחלפה באוכלי אדם, מסקין לה לאיגרא והיא יבשה מן גרמה. ר"ל שאינה ראויה גם לבהמה ומניחים אותה בעליה עד שתתיבש לגמרי. ולפי'ז בקניבת הירק יש דין בפנ"ע שלא כשאר אוכלי שביעית. וכיו"ב י"ל בשיטת הר"ש שם (פ"ז מ"ב).

(טו) ולפי המפרשים שמ"ש הדא קניבתא דירקא כו' הוא ד"ה בפנ"ע (עי' מהרי"ט ח"א סי' פ"ד), ואינו קשור לסוגיא דלעיל, יל'פ שהסוגיא כאן מיירי בקדושת מאכל בהמה, שפשיטא ליה שודאי חלה גם אם נפסלו אוכלי

ראויה לאכילה, ס"ל לירושלמי שגם לאחר שנפסלה מאכילת אדם והיא ראויה לבהמה יש בה קדושת אוכלי בהמה, משא"כ בשאר אוכלי אדם שאח"כ נפסלו מאכילת אדם, בכה"ג י"ל שלא מתחדשת בהם עתה קדושת אוכלי בהמה, וזהו ספק הירושלמי במס' מע"ש.

(יא) ועכ"פ לדעת חכמים קניבת הירק הריהי עומדת לכך, לא להאכל אלא להיות מונחת עד שתפסד. ועל כך אמרו "דמסקין להו לאיגרא". ר"ל מיד שנתלשה והיא ראויה למאכל אדם, "והיא יבשה מן גרמא". ר"ל עד שתהא ראויה למאכל בהמה. (עיין בהגר"א שמובא להלן). או ר"ל עד שתתיבש לגמרי, ולענין ביעור קאמר, שהיא בקדושת שביעית וצריכה ביעור, ויבשותה זוהי ביעורה (כפירוש הפנ"מ).

(יב) והנה בירושלמי שם (שביעית פ"ז ה"א) לעיל: "החליף אוכלי אדם באוכלי בהמה, כמה דתימר אוכלי אדם אין עושין מהן מלוגמא, ודכוותה אוכלי בהמה אין עושין מהן מלוגמא". ויל'פ שיש לו דיני מאכל אדם לכל דבר³⁰. וכ"נ ממש"כ הר"מ בפ"ה הי"ב החליף אוכלי אדם באוכלי בהמה, הרי הן כאוכלי אדם שאין עושין מהן מלוגמא לאדם. והר"מ לא הוסיף שגם יש בהם חומרא דמאכל בהמה, שאין שולקין אותן, וכפי שנקט לעיל (בהלכה י"א) לגבי כל שאינו מיוחד לאדם ולבהמה וחשב עליו למאכל שניהם. והר"מ מפרש כן בכוונת הירושלמי כנ"ל.

30. כנראה כוונתו שהוא אסור לגמרי לאכילת בהמה ולא רק לשליקה.

אדם מאכילה, ואילו בסוגיא דמע"ש הסתפקו
אם נשארה בו קדושת אוכלי אדם, [דהיינו] אם
עושין ממנו מלוגמא.

כס"מ: תוספתא פרק ששי דשביעית (ה"ח).

יל"פ³³ דאז אין הנאתו וביעורו שוה,
דבלא זה יש אור, ומה שהגדיל האור לא
הותר. וצ"ע. ויל"פ דלא ניכרת הנאתו,
משא"כ כשצובע בו עציץ. עיי"ש.

פ"ה ה"ו

לסיכה כיצד. לסוך דבר שדרכו לסוך. לא
יסוך יין וחומץ, אבל סך הוא את השמן.

עיין בתוספתא (פ"י ה"ח) דלוקח שמן
ערב, ור"ל בדמי שביעית קונים שמן פטום.

פ"ה הי"א

וכל שאינו מיוחד לא לזה (- לאדם) ולא
לזה (- לבהמה) וכו', הרי הוא תלוי
במחשבתו, חשב עליו וכו' לאכילה הרי הוא
כפירות...

פ"ה ה"ח

עיין סוכה (מ.) לקטו לעצים יש בהם משום
קדושת שביעית. ויל"ע אם ליקטן בשמינית
אם מחשבה מחייבת.

להדלקת הנר כיצד, שמדליק את הנר בשמן
שביעית עצמו. מכרו ולקח בו שמן אחר או
שהחליף שמן בשמן שניהם אסורים
בהדלקה, שאין מדליקין בדמי שביעית.

הגר"א חולק³¹, וכ"נ דעת רש"י סוכה
(לט:)³².

פ"ה הי"ג

פירות שביעית אין מוציאין אותן מא"י
לחו"ל.

שם

ולא יתן השמן לתוך המדורה אלא מדליקו בפסחים גב ע"ב רב ספרא אפיק גרבא

31. עי' בהגהות ובביאור הגר"א לירושלמי פ"ז ה"א, לגבי מש"כ שם מכרו ולקח בו שמן והחליף שמן בשמן, שהגר"א בשניהם גורס יין, ע"ש. וכ"כ בפאה"ש (סי' כ"ד סעי' י"א ובבית ישראל שם סקל"ו).

32. כוונת הרב לדייק מדברי רש"י שם ד"ה ובא, שכתב: "...ואוכל אותם הפירות בקדושת שביעית, אכילה ושתייה וסיכה והדלקת הנר, שהן הנאות המותרות בהן, כדמפרש במסכת שביעית...". והרי מדובר שם על פרי שני, וא"כ כיצד מותר הדבר, והרי אין מדליקין בדמי שביעית, אלא ע"כ שלרש"י ל"ס כרמב"ם, ויתכן דס"ל כגר"א, שאם הראשון היה שמן, מותר גם לקנות בו שמן ולהדליק. וכך כתב הרב להדיא בגהש"ס לסוכה שם.

33. עי' באו"ש כאן, ובמקדש דוד [שביעית סי' מ'] ובערוך השלחן (סי' כ"ד סעי' ט"ז). ואכמ"ל.

אוכלין מהפרי, כמ"ש במנחות קא ע"ב לגבי ערלה וכלאי הכרם וכו', שכולם מטמאין טומאת אוכלין אע"פ שאסורים בהנאה. ועיי"ש בירושלמי בגליון הש"ס שהעיר על כך וכתב "שאולי זה מיקרי לא היה לו שעת הכושר", והיינו כר"ש במנחות שם שמחלק בנותר בין היתה לו שעת הכושר ללא היתה, וצ"ע להעמיד האוקימתא דר' יוחנן לא כחכמים.

אכן יל"פ שכל המחלוקת במנחות שם היא בנותר וכיו"ב שאין האיסור תלוי בדין האוכל אלא האיסור הוא מבחוק, אבל כאן בשביעית האיסור דשביעית יסודו בשיעור אוכל, שהאיסור הוא מפני שאינו ראוי לאכילה כדבעי, ובזה י"ל כמ"ש בכמה מקומות איסורו חישובו, ה"נ להיפך, איסורו מחמת שאינו בר אוכל קובעו להיות אינו בר אוכל.

אכן צ"ע, שנראה דמה ששינינו במשנה שאין אוכלין, היינו לקטוף מן העץ, ובפחות משיעור שנאכל בשדה הוי הפסד ואסור, אבל בדיעבד אם קטף, אינו נפטר מלאכלו ע"י תיקון, ואם לא כן אדרבה הוי הפסד, דהרי קדושת שביעית חלה עליו עוד לפני שיעור זה. ויל"ע מיומא פו ע"ב שהלקו על אכילת פגי שביעית - והיינו שלא הגיעו לשיעור שיזריחו, שאז כבר רשאי לאוכלן בשדה - ומשמע

דחמרא מא"י לחו"ל, ובתוד"ה רב ספרא הקשו הרי אין מוציאין פירות שביעית לחו"ל.

יתכן דרב ספרא ס"ל שהאדם שליטת פירות שביעית לעצמו כשיעור ואח"כ יצא לחו"ל רשאי ליטול עמו לצורכו פירות שביעית, ורק לשלוח לאחר בחו"ל אסור³⁴.

פ"ה הט"ז

ומאימתי יהיה מותר לאכול פירות האילן בשדה בשביעית. הפגין של תאנים משיזריחו וכו'.

בעוקצין: "הפגין והבוסר, רבי עקיבא מטמא טומאת אוכלין, רבי יוחנן בן נורי אומר משיבואו לעונת המעשרות". ובירושלמי שביעית פ"ד ה"ו: "מאימתי אוכלין פירות האילן בשביעית. הפגין משהזריחו וכו' תמן תנינן הפגין והבוסר ר"ע אומר מטמא טומאת אוכלין וכו'. רב פדת בשם רב יוחנן הכל מודין בשביעית וכו' שאינן מטמאין טומאת אוכלין". ובפ"מ מפרש ש"בשביעית הכל מודין שאין מטמאין טומאת אוכלין מקודם שיבואו לשיעורא דמתניתין משיזריחו וכו'. והיינו משום דקודם לכן אסור לאכול. וצ"ב מה בכך שהם אסורים, הרי דין איסור אינו מבטל תורת

34. יתכן לבאר דברי רבינו זצ"ל שפירות שביעית ניתנו לצרכי יושבי א"י שרקעותיה מושמטות ולא לצרכי יושבי חו"ל, ואולי הדבר נכלל במ"ש בתו"כ פר' בהר "לכם ולא לאחרים", והטעם לכך הוא כדי שלא יפסידו יושבי א"י ע"י שיתמעטו הפירות בשביעית. וכ"נ מדברי הר"מ שהסמיק לדין שאין מוציאין פירות שביעית לחו"ל, את הדין שאין מאכילין אותן לגוי, שגם שם יל"פ שהוא מפני ההפסד לישראלים. ולכן מי שלקח לעצמו בהיותו בא"י כשיעור שניתן לקחת מפירות שביעית רשאי להוציאם עמו לחו"ל, אבל לקחת מפירות שביעית כדי לשולחם ליושבי חו"ל אסור. ועיין בחזו"א סימן יג אות ד.

שהאיסור היה באכילה עצמה שהיא הפסד פירות שביעית, ונראה מכך שישנה אפשרות לתקן ולא יפסדו הפגין.

פ"ו ה"ו

חומר בשביעית מבהקדש, שהפודה את ההקדש יצא הקדש לחולין ויתפשו הדמים תחתיו, והשביעית אינה כן, אלא המוכר פירות שביעית יתפשו הדמים ויעשו כפירות שביעית, והפירות עצמן לא נתחללו ונעשו כפירות שאר שנים, שנאמר בה תהיה בהוייתה תהא לעולם, ולפי שנקראת קדש תופשת דמיה, נמצאת אומר האחרון נתפש בשביעית והפרי עצמו הוא כמו שהיה.

פ"ה הכ"ב

הצורך תבלין של שביעית ונותן לתוך התבשיל, אם בטל טעמן הרי אלו מותרין לכל דבר, ואם נשאר בהן טעם עדיין הם בקדושת שביעית.

"אם בטל טעמן"

צ"ב אם כוונתו להתירם אם כי ראויים לבהמה, דאם כך רוצה לומר, מאי לכל דבר, והרי שביעית נוהג במאכל בהמה³⁵.

פ"ו ה"א

בתו"כ פרשת בהר³⁸ עה"כ "כי יובל היא קדש תהיה לכם", מה קדש תופס את דמיו, אף שביעית תופסת את דמיה. אי מה קדש תפס דמיו ויוצא לחולין, אף שביעית תופסת את דמיה ויוצאת לחולין, תלמוד לומר תהיה, בהוייתה תהא.

אין עושין סחורה בפירות שביעית...

באיסור סחורה י"ל שלמוכר אסור משום וצ"ב, דעכ"פ אין שביעית דומה להקדש,

35. עי' חזו"א סי' ט' סק"ד דמשמע שלדעתו בראוי לבהמה נשארת הקדושה, ור' "הלכות שביעית" (סי' ו' כסא דוד ס"ק נז) שהקל בכך כיון שאינו עומד למאכל בהמה, וראה עוד מש"כ לעיל פ"ה ה"ה.

36. הגדרה זו לכאורה צ"ב, שלפיה לא מובנים דרכי ההיתר בסחורה, לשם אכילה או דבר מועט, שאם אינו שלו מדוע יהיה מותר בכה"ג. וצ"ל שלגבי האופנים שלא הותרה סחורה, אינו בעלים עליהם. ועיין בזכר יצחק (עמ' קעג) שהדין שנכרי אינו יכול לזכות בפירות שביעית הוא בשביל דין הקדושה, שאחרי שקדוש לכל, רק שהותרה לאכילת ישראל, שוב אין לבנו כח לזכות בדבר הקדוש. ועיין הל' אישות פ"ט ה"ג וה"ה. ועי' ברמב"ם פ"ו ה"א וברמב"ן עה"ת ויקרא כה ה ועוד, ואכמ"ל.

37. עי' ברמב"ן שכחת העשין ג'. וע"ע בנוב"י אבה"ע מהדו"ת סי' ע"ז שאין איסור סחורה בלוקח לאכילה, וראה בדברי השואל שם ובמקנה קדושין נב. שלדעתם יש איסור גם ללוקח.

38. וראה גם סוכה מ:

אחרי
12

ואין עושין בהן שושבינות, ואין משלמין מהן תגמולין, ואין פוסקין מהן צדקה לעניים בבית הכנסת...

צ"ב למה רק לדמים ולא לעיקר⁴⁰.

שם

[דמי שביעית] ...וכן אין לוקחין מהם עבדים וקרקעות ובהמה טמאה ואם לקח יאכל כנגדן כדרך שעושה במעשר שני...

י"ל דרך בדמי שביעית יאכל כנגדן, אבל בפרי שביעית הרי לא הפסיד לשביעית [שהרי הפרי הראשון נשאר בקדושתו], ואילו בלקח בדמים, כיון שאין צריך] לחלל דוקא [אלא יוצאים לחולין גם בדרך מקח⁴¹] והוי כלא [אכל דמי השביעית, לכן קנסו דוקא בקנה בדמיהם ולא בקנה בפירות עצמם], ול"ד למעשר שני דלעולם יצאו לחולין⁴².

פ"ו הי"ד

הלוקח מן הנחתום ככר בפונדיון ואמר לו בשעת לקיחה כשאלקט ירקות שדה אביא לך בו הרי זה מותר, ואותו הככר הרי הוא

דהרי קדשי בדק הבית איסורם הוא משום הקנין ושעבוד הגוף של הקדש (עי' רמב"ן ורשב"א חולין קל"ט ע"א), ופדיונו הוה כמכר, לכן ע"י היציאה מבעלות הקדש הוא נותר, ואילו שביעית אין קדושתה משום בעלות הקדש, אלא היא דומה יותר לקדושת הגוף, שאינה משום בעלות הקדש, ולקדושת הגוף אין פדיה כלל ואינה תופסת דמיה. וצ"ל דהפדיון בקדשי בדה"ב יתכן גם משום ששייך לבעלות הקדש וכמו מכר, וגם משום דמעביר איסור ראשון על השני, וכמו בקונמות שיש להם פדיון משום דדמו להקדש (עי' ר"ן נדרים ל"ה ע"א).

**

כבר כתבתי במק"א דפרי דשביעית שפדאוהו נשתנה דינו, ועתה נ"ל לבאר, דהרי באמת פקע האיסור כהקדש, אלא דחידשה תורה דאעפ"כ הוי כמקודם, ור"ל דהאיסור הקודם חל גם עתה, אבל מחדש, ולהכי יש לו דמים³⁹.

פ"ו ה"י

דמי שביעית אין פורעין מהם את החוב,

39. כנראה ר"ל שהטעם שהפדיון חל אע"פ שלא מצינו כיו"ב בהקדש, שיחול פדיון, ועדיין ההקדש בקדושתו, כי בשביעית באמת חל הפדיון, והיה צריך להיבטל מפרי דשביעית דין הקדושה שבו, אלא דגזוה"כ שחוזר וחל מחדש דין קדושת שביעית. ועיין בשטמ"ק לנדרים, שבקונם פרטי שאין לו פדיון היינו שלאחר שנפדה חל מחדש נדר הקונם ואוסרו שוב בקונם.

40. כוונתו להקשות על לשון הרמב"ם מדוע נקט דוקא בדמי שביעית, והיינו כלשון המשנה (פ"ח מ"ד). ובתוספתא (פ"ז ה"ו) נאמר להדיא דין זה גם לגבי פירות שביעית עצמם.

41. עי' רמב"ן ע"ז (סב. ד"ה נמצא).

42. ולכן במעשר יקנסו גם את הלוקח בפירות עצמם.

כפירות שביעית...

צ"ב איך נתפש, והרי הירק עדיין אינו שלו⁴³. ואם לאחר זמן חל, הרי סתמא קתני, אפילו הביא ירק אחר שאכל כל הככר. וי"ל דמפרש הירושלמי דירקות מצויין הן וממילא יכול כבר עתה לחלל עליהן, וכמ"ש הר"א ממיץ⁴⁴ בנדרים.

פ"ז ה"א

פירות שביעית אין אוכלין מהן אלא כל זמן שאותו המין מצוי בשדה שנאמר ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול, כ"ז שחיה אוכלת ממין זה מן השדה אתה אוכל ממה שבבית, כלה לחיה מן השדה חייב לבער אותו המין מן הבית וזהו ביעור של פירות שביעית.

יל"ע האם צריך לדין ביעור שיהיה בפירות שבשדה משום קדושת שביעית או לא.

לכאורה ראייה משיטת הראב"ד (בפ"ז הי"ד) על מש"כ הר"מ כל שאינו מיוחד לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה ואינו ממין הצובעים, הואיל ואינו לעצים, יש לו שביעית ולדמיו שביעית אבל אין להם ביעור ולא לדמיו ביעור, אף על פי שאינו מתקיים בארץ, אלא נהנין בו או בדמיו עד ראש השנה, כגון

עיקרי הלוף השוטה כו'. ובראב"ד שם כתב: אם אינו ממאכל אדם ולא ממאכל בהמה ולא ממין הצובעים ואינו לעצים, הרי הוא תלוי במחשבה... כמו הסיאה והאזוב, ולא נתפרש באלו אם יש להם ביעור אם לאו. וכללו של דבר כל שאינו מתקיים בארץ, יש לו ביעור ולדמיו ביעור. עכ"ד.

והנה, מה שלא נתברר לראב"ד הכרח לדין זה, היינו משום די"ל שאפילו אין אותו המין מתקיים בארץ, אבל הרי באמת המין שמתקיים אין בו קדושת שביעית מצד עצמו, כי דין קדושת שביעית של אלו חל במחשבה בשעת לקיטה, א"כ לא יועיל מה שנשאר בשדה, כי לא נשאר⁴⁵...

[וראה עוד במש"כ להלן הי"ג].

פ"ז ה"ב

...הרי שהיו לו גרוגרות שביעית בתוך ביתו אוכל מהן כל זמן שהתאנים באילנות בשדה, כלו התאנים מן השדה אסור לאכול מאותן שבבית אלא מבער אותן.

צ"ע אם ר"ל שבתלוש אין אוכלין. ולכאורה הרי לר' יוסי (פ"ט מ"ד) לעולם אוכלין על השמור. וי"ל דמיירי בשמור

43. עי' תורת זרעים פ"ח מ"ד, וראה גם בשבת הארץ כאן ובפ"ח סוף ה"כ.

44. הובא ברא"ש נדרים לו: ד"ה להורישא, עיי"ש.

45. כאן חסר. אולי כוונת הרב שספק הראב"ד נובע מכך שבסוגים אלה אין קדושת שביעית למה שנשאר בשדה, ולכן יש להסתפק האם יש כאן חובת ביעור, שמא כיון שכבר מתחילת לקיטתם לא היו בשדה מאלה הסוגים שיש בהם קדושת שביעית, אין כאן חובת ביעור כלל, שאין כאן גדר של 'כלה לחיה'.

במחובר. וצ"ע מ'אוכלין על של בין הכיפין⁴⁶.
ויש ליישב⁴⁷.

**

אמנם לפי דברי הערוך שהביא הר"ש,
ד"על הטפיחין" היינו מה שמונח בקיני
ציפורים, הרי מוכח שגם על התלוש פטור
מלבער. ולפי"ד הערוך צ"ל דאע"ג דהשתא
שהיא אצל הציפורים שוב אין חיה שבארצ
יכולה לאכול, מ"מ סגי במה שיש לציפורים
אלו, ולא בעי שיהא לכל חיה שבארצך.

**

במשנה פ"ט מ"ד: אוכלין על המופקר
אבל לא על השמור, ר' יוסי מתיר אף על
השמור. פשט דברי ר' יוסי הוא שההיתר של
אכילה על השמור אין זה משום שאם שמור
אצל אחד מתיר גם לשאר, דא"כ גם מה
ששמור אצלו גופא יתיר לעצמו, אלא ר"ל
דגדר ביעור הוא שכל הפירות מתחלקים לכל,
וכל אחד נוטל כפי שראוי לו, וכשנגמר בשדה
לחיות, שוב בטל כל מה שזכה וצריך שוב

במשנה פ"ט מ"ד: אוכלין על המופקר
אבל לא על השמור, רבי יוסי מתיר אף על
השמור. אוכלין על הטפיחין ועל הדופרא, אבל
לא על הסתוונות, רבי יהודה מתיר כל זמן
שבכרו עד שלא יכלה הקיץ. וברע"ב ובתוי"ט
מפרשים בדברי ר' יוסי שר"ל דוקא בשמור
במחובר אבל לא בתלוש. וצ"ב מה החילוק.
ויש לפרש שכל זמן שהם במחובר עדיין קרינן
בהו "ונטשתה", משא"כ בתלושים שוב לא
יקיים בהם ונטשתה⁴⁸.

ועיי"ש שהביא [התוי"ט] ראה מלשון
הר"מ [פ"ז ה"ד] שנקט כל זה במחובר.
ולכאורה בדעת הר"מ צ"ב, דנראה דס"ל
לעולם כל דין ביעור תלוי בפירות מחוברים
ולא בתלושין, ע"י בהל' ב': "כל זמן שהתאנים
באילנות בשדה", ומשמע דר"ל דאם אינן
באילנות הוי כאינן לפני החיות, וצריך לבער.

46. תוספתא שביעית פ"ז ה"ב, הובאה בפסחים נב; ורש"י שם כ': "אוכלין על של בין הכיפין - דרך דקלים להיות בעיקרן קוצים סביב, והיינו שיצים, ומן הדקל עצמן הן, ולמעלה עליון שלו עשויין כסדרן כמין כפות תמרים, וכשהרוח מנשב התמרים נופלין ונשארין באותן כיפין, ולמטה בשיצין, וקאמר רבן שמעון: דכל זמן שמצויין בכיפין - אוכלין מאותן שבבית, אבל אין אוכלין מן הבית על סמך אותן שבשיצין - לפי שאין החיה יכולה ליטלן מפני הקוצים...". משמע מדבריו שמדובר בתלושים. ולפי"ז קשה על מה שנראה כאן מדברי הרמב"ם שצריך שישאר בשדה במחובר.

47. לכאורה כוונתו שנאמר שגם בין הכיפין והשיצין מיירי במחובר. ור' ר"ח בפסחים שם, שניתן להבין מדבריו שמייירי בתלוש. ור' גם בחזו"א סי' ט"ו סק"ב.

48. יל"פ כוונת רבינו עפ"י המכילתא דרשב"י (ממדרש הגדול) עה"פ "והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה", דיליף מכאן לדין ביעור כשכלה לחיה בשדה. וכך מבואר בראב"ד לתו"כ (פ"א ה"ח) שמכאן חיוב ביעור למאכל אדם. וכנראה שרבינו מפרש שדין הביעור הנלמד מהכתוב "ויתרם תאכל חית השדה" הוא תלוי בקיום המ"ע שברישא דקרא "ונטשתה", שהוא מ"ע להפקיר פירות שביעית כמו שכתב הר"מ (בפ"ד הכ"ד), והיינו שכל זמן שהפירות שחלה עליהם מצות עשה זו קיימים בשדה גם לחיות, מותר לכל אדם לקיים פירות שליקט. ומ"ע זו י"ל שהיא חלה רק במחובר, ע"י במנ"ח (מצוה שכ"ט ד"ה והנה הדברים המבוארים).

נהנין וצובעין בו עד ר"ה.

נראה דכיון דמתקיימין לעולם, אינם קדושים בשביעית אלא בשעת לקיטה. והנה ביעור הוא בשכלה [אותו מין מן השדה, ונראה] דאפילו לא כלה, אלא שמה שלא כלה אינו קדוש, הוי כלה, שהרי הנשאר אינו הפקר⁵¹. וא"כ באלו, מיד שיצא ר"ה הרי הנשארין אין בהם קדושת שביעית, וא"כ שוב הוי כלה לחיה.

**

ילע"י אם במין הצובעים שיש להם ביעור, יש ביניהם צמחים שאינם ראויים למאכל בהמה (עיין במהר"א פולדא לפ"ז ה"א: ולא נמצא מאבד את אוכלי בהמה וכו'), מתי זמן ביעורם, שהרי אין בהם את הכלל שמשעה שכלה לחיה מן השדה וכו'.

להפקיר, או שנאסר לשיטת הרמב"ם⁴⁹. וכל זה אם כל הפירות הופקרו לכל, וכל אחד נטל מהם מה שנטל לצרכיו, אבל אם חלק מפירות השמיטה נעשה משומר ולא הפקירום, ונמצא דמה שעתה ליכא בשדה הוא לא מפני שכבר נגמרה הספקת פירות שביעית לכל, אלא עדיין יש בעולם די פירות שביעית, ורק שהם אצורים אצל העבריינים באיסור, בזה י"ל דהשומר שביעית לא הפסיד, ואינו חייב להוציא מה שזכה כדין, ובזה פליגי ר' יוסי ות"ק.

פ"ז הי"ג

...ואם היה מתקיים בארץ כגון הפואה והרכפה ממין הצובעין, אף על פי שיש לו שביעית ולדמיו שביעית, אין להם ביעור ולא לדמיהם, שהרי מתקיים בארץ⁵⁰, אלא

49. פ"ז הי"ג.

50. עי' בכס"מ (שם) שכ' שהטעם "שהרי מתקיים בארץ" מוסב על הדין שאין להם ביעור. וע"ש מש"כ לבאר בענין ר"ה. ובמהר"י קורקוס כ' להדיא שמש"כ הרמב"ם עד ר"ה לאו דוקא והוא הדין שמוותרים לאחר ר"ה.

51. עיין מש"כ רבינו לעיל בה"א. ביסוד סברא זו ראה שכ"כ בחזו"א סי' ט"ו סק"ג, שאין לצרף מה שאין בו קדושת שביעית. ומ"מ בענין זה לא כ' החזו"א כן, עי' סי' י"ג סק"ט.